

Весна Б. Капор
Студентски културни центар
Београд

СМРТНОСТ КАО ЗАЛОГ ВЕЧНОСТИ

Планине на које се наслања небо, прозрачно, светло, истањено – као подразумевајуће бићу, јасно блиско; потом у неким другим данима облаци, густе, и док упорно гледаш растварају се, или померају, а испод пруга светлости са неравним рубовима озрачује свет. Потом се све расточи, облици помешају – остаје осећај да се нешто велико и вечно одиграло, и потреба да се то нешто досегне; понови. Ако бисмо именовали тај тренутак – била би то вечност. То да се негде између светова, пред нашим очима, одвијају трајни блескови бесмртности, и да су надхват, али коначно поринуће у њих увек измиче – први је, и целоживотни утисак, забележен у детињој загладаности у небо и планине. Доцније се све то понавља, на разним местима. Предели су другачији, смењују се годишња доба, али осећај да се – ако дуго гледамо у дубину висине – може, као кроз неке иглене уши, провући у безобалност и безвременост, преточити у светлост, никад не престаје.

Писање је то поринуће – тај осећај да концентрисаност на исказивање суштине доноси згушњавање појавног до честице божанског, и урањање у духовно као у облаке чију растреситу густину разумеш само из птичје перспективе – из авиона који цепа небеске насеобине.

Писци су ловци на вечну прашину; на митске просторе потраге за травом бесмртности, на бестелесја; трагачи за груменом алхемије. Унапред је познат исход, али трагачи у потрази за смислом не посустају; приче се умножавају.

Шта може човек у игри којој се зна крај? У *долини суза и њлача*, у долини сенки и чемера, у којој, ипак, увек и изнова светли и заслепљује, заводи, онај тренутак у коме се пројављује порука да се вечност може досегнути? И, отуда, из те чежње и вере, изниче свет о коме говори Бела Хамваш: „благ, топли, попустљиви, савитљиви живот блиста и трепери, уобличен, покреће се, говори бескрајно нежан и бескрајно богат, осетљив, танан, смртан и диван”. И, закључује, без таквог живота нема ни уметности.

Зауставити време, раширити срећне часове у безвреме, премотати сатове, поништити догађаје... човек се растрже у зупчаницима часова, и једини могући начин да разуме удесе који га сналазе јесу речи. Из речи даље сежу слике, рађају се облици, осећа мелодија, појављују покрети... из речи настаје нови свет, и то је, кад не може бити другачије – замена за живот, утеха што време не може да се врати. Наша смртност је залог наше вечности.

Писала сам одрана, а у књижевни живот ушла позно. Између се дешавао живот: страشان и леп; баш као у Хамвашевој мисли, или Његошевој опомени – о чаши жучи и чаши меда.

Разумевши, некако, како је дато, ваљда деци и онима који то бар делићем остану – да је човек увек у сагласју са небом, земљом, ваздухом, сунцем, водом... заносила сам се и загледала у људске судбине, увек у вези са неким знацима, ситним, можда за друге неважним, и осећала да је све у човеку и око њега у дубоким, неразмрсивим везама. И сада мислим да је увек недостатан само неки ситни потез, гест или реч, да само час – колико да се трепне очима – може променити след догађаја. Пењући се уз стабло народне усмене књижевности, слушајући приче и судбине људи, читајући, напokon, уметничке творевине – расла је у мени вера да тај час може да се зграби, и да се с њим осети зрење времена. Та вера преточила се у речи, а речи у осећај да је вршна тачка овог света и смисао свих часова које сабирамо у светлости васкрсења. И да писање, без обзира са којих позиција и поетика долазило, у себи носи – чак и кад писац то одбија – клицу новог рођења.

Људска је немоћ сипрашна. Пред видљивим и невидљивим. (Небо, иако дубоко) Једини начин да се савлада, да се поништи клонуће јесте: разумети и волети другог.

Поезија је најсуштинскија веза између светова. Превести тај осећај у прозну форму – згушњавати перцепцију света у прозни исказ – фабулу осенчити тек као оквир, а истраживати духовни свет, медитативне просторе – метафизику откривати као Божје дело, учинити да задрхти неки чвор у грлу од речи – наметнуло се као посебна врста послања, и датости.

Признајем да никаква посебна одлука нити занатски манир не претходе мом писању. Једноставно – као да стојим пред Дверима, ослобођена света (а пуна света), бестелесна, колико је дато човеку, и чекам да се раскриле вратнице, да уроним у светлост из које износим речи. Писање, и кад не размеш, има литургијску функцију. Те су речи и тешке, и болне, и страдалне – а бивају и радосне и снажне и смехотне.

Нисам оптерећена формалним одредницама. Немам на уму екранизацију текста, нити лако превођење. Пишем оно што морам. Да ли је у питању модернистичка поетика, традиционална идеја, пост/постмодернизам – не дефинишем се, нити следим трендове. Свет који осветљавам део је онемљеног простора, нешто што измиче актуелном тренутку, често, један колосек непожељног приповедања.

Завичајност као полазна идентитетска тачка човекова, потом рат као окосница историје и живота, јунаци који у меланхолији размењују часове прошлости и садашњости – све то претрајава архетипски, век дигиталних номада, и враћа се као усуд потомцима који заборављају. О томе се шушка у редовима које исписујем.

Раић као најснажнији човеков доживљај, и њовраићак као најјужнији – код нас је Црњански заувек дефинисао. Ко је преживео рат његов свет је преломљен, и нема заборав. Преживевши грађански рат упали смо у центрифугу новог времена, у коме се све вредности деконструишу. Покушавам на промаји историје зауставити неке слике, јунаке, судбине... Прошлост је *сипрашан бездан*, и ако се све што је било улије у заборав – остаје тужан и празан човек, и нема никакве савремене технике која може да га учини срећним. Требају нам жива сећања на оне пре нас, у супротном не можемо препознати ни свој лик – огледала су празна. Они тренуци које тражим од детињства, одблесци вечности у низу стварних догађаја – атоми су прича што сам бележила. Уопште, све се у овом послу своди на свест да, како бележи А. Тарковски, *наш главни њосао на овом свећу није да будемо срећни*, него, додала бих, да тражимо пут ка Целини и преносимо семе причања, да потичемо живот у непрекидности.

Читањем, свако од нас досеже до себе, до својих унутрашњих сводова и понора, условно речено учи, али заправо сазнаје и спознаје себе у свету. Када мислим о писању, о начину сагледавања теме, за мене постоје две форме изражавања које сам распознала кроз Андрића и Црњанског: приповедање *о*, и приповедање *из*. Андрић приповеда о свету, догађајима, историји, човеку – из перспективе објективног свезнајућег приповедача, сталожено, смирено. Црњански приповеда, и кад је то у првом и кад је у трећем лицу, из догађаја, из човека, из страшних немира бића, из живог пулсирајућег грумена, натопљено страстима, гласовима, бојама. Оба савршено. Ипак, кад се свет који је сазревао у мени, уморан од чекања, пројавио, сасвим инстинктивно, несвесно, колико могу да расветлим, а накнадним очима видим, највећма се улио у ток приповедања *из*. То, сасвим извесно, има везе и са темпераментом и карактером. Бележим фрагментарно, натапам атмосфером, осећањима, мислима – радња/прича дође тек као назначена и подразумевајућа ствар.

Све то, у тренутку наступајућег века и његовим првим декадама – делује можда архаично и традиционално. Свет се убрзава, тишина и дубина само ретке дотичу, фабула и сведен језик – то се највише тражи. Говори се непрестано о души, о духовности и доброту – а опседнутост сопством режи свуда.

Извлачила сам у књигама пре романа *Небо, иако дубоко* поетику из заборављених и неиспричаних прича, из породичних сећања, и оних које сам успут слушала (појединачно кроз опште, и лично кроз колективно), пра-

вила јунацима тих прича вековање – разумевајући да су и светло и тама човекови пратиоци – и да у књижевности то мора бити изражено. Међутим, има једна сентиментална црта (коју не желим да мењам) у мом књижевном сензибилитету – волим своје јунаке, и некако религиозно осећам потребу да их заштитим – не увредим, да све буде по стиху – *госпојно јесћ*. Верујем да уметност може без вулгарности и деструкције.

Причу о Тари Сеници чије име и презиме нису фикцијски (мада делују магијски и као да их је пажљиво одабрао писац), њен кратак лет под сводом, њену изузетност – испричала сам следно претходним причама, а ипак другачије. Страдање, бол и прелазак на другу страну живота, у вечност – може се рећи, опсесивно бележим, покушавам да разумем и да кроз причу – дам дах ономе што више није. Како испричати трагедију, пренети бол, незнађе, безизлаз? Причати причу, развијати фабулу, карактеризацију ликова – кроз класичну форму романа – у приповести која је расла у мени, потпуно – самодрежно, молитвено, покајно, очајно – нисам могла исписати. Ова прича тражила је нешто изван форме. И то се десило – изливали су се сегменти гласова који оплакују, сећају се, воле...

Док сам седела за тастатуром, изливале су се речи, говорили су Тари-ни ближњи, скоро као по диктату подсвесног писања настајали су згуснути редови – романа-тужбалице.

Питање како стварност/живот пренети у фикцију суштинско је питање приповедања. Писци често осмишљавају разне стратегије – у случају приче о трагичној судбини младе Таре, једина мера коју је писац могао преузети била је ефемерност. Дохватити бол, исказати га – могло се само згушњавањем језика, тако се све земно, трошно, осликавало у небеском, вечном. Више гласова и нивоа приповедања – укрштање мотива и слика, рачвање времена; небо и земља као одрази у огледалу. Плавет која се отвара погледу, која је ову причу вукла увис, у дубину – поништавала земаљско недостајање, део је знакова који су се путоказно стицали око писца док је бележио речи које су надирале одасвуд, одасвуд; понекад као вапај, понекад као крици, па као нежност, дубока срећа, радост и коначно патња.

Вечито питање да ли је живот стицај судбине или случаја – прелама се кроз гласове приповедача... Трагајући за њиховим искуствима кроз имагинарни простор, писац је трагао за смислом, за утехом. Некаква врста покајања и страха пред великом сакралном темом, ломила ме је. Осећај немоћи пред неумитним, пред вишим силама изродио је осећај недостојности и понизности који се прелио на приповедачки глас – пренео у време средњовековља и исказао као *дијак треини*. Тај тон је оквир приповедања, а унутар се усложњавају гласови преосталих приповедача, који варирају и исказују различите наносе сећања и бола. Оно што крши сваки од гласова јесте питање *шћ* сам радио *шћ*, а односи се на време Тариног седмодневног боравка у болници. То преиспитивање и суочавање са ужасом постојања, у коме је

могуће да се истог часа док се човек нада и моли за ближњег, или док обавља неке свакодневне обавезе, обвршава трагички моменат судбине – суштинска је драма сваког од јунака романа. Кроз гласове приповедача, међу којима је и Тарин, показале су се дубоке наслаге архетипског, несвесног литерарног света и проговориле у новом веку као опомена и подсећање да је човечије срце увек исто. Док сам писала, отворио се читав један тужни урбани свет самоће, лажне аутентичности и проклетство индивидуализма као мере човекове среће. Нисам ову књигу, епитаф, драму, тужбалицу, успаванку – нисам могла другачије написати. Другачије би било нешто сасвим друго – а ја сам хтела зауставити време, вратити сатове, дотаћи немогуће, иако знам да је земна наша кућа – наше тело, крхко и да је све предодређено за вечност, кроз нестајање.

Осећала сам живи бол ближњег, као ватру – као вихор електромагнетних честица и никаква уобичајена форма казивања није долазила у обзир. Све то, и љубав, и сећање, и грижа савести, и маловерје, и жива вера – морало се излити згуснуто, сручити као дажд.

Сам средишњи део *Шта смо радили њага*, подстакнута саветима професора Радивоја Микића (хвала му што је био строг), композицијски уоквирила сам са два поглавља, прво писмом главне јунакиње, једном врстом предсказања и прологом који је нека врста аутопоетичког текста, и тако су се набој и густина трагичког развукли и добили чврсту форму. Ове две епизоде као магнети држе средишњу причу и подижу је у небеску плавет где се растачу све земне приче.

Писала сам, јер нисам знала *шта бих друго*, писала сам, и плакала – недостојна, у приповедачком гласу *дијак треџни*, тресла се од страха да неког не учвелим, да све остане *досијојно*. У Вознесенској цркви, стајала сам наспрам иконе Деспота Стефана Лазаревића, опомињући се „Слова љубве”; листала *Лучу* и подсећала да *прољеће је наше жизни крајко*, промицале су сени *Ђулића*, Јефимијина „Туга за младенцем Угљешом”, свет народне књижевности... било је јасно да ме је унутарње биће вукло исказима и форми далеко од класичног романа. Рацио је овде искључен, све је било ствар срца. Ко има срца да разуме – за њега су ови редови. И док буде таквих за које сузе и мајчине речи нежности чине узвишени и средишњи моменат битисања – има наде за овај свет.

Скоро три године трајало је глачање ове приче, и није било лаког момента, јер нема начина да се трагички мотив губитка највишег реда, губитка детета, ичим надомести. Било је то време епидемије, време короне и људи су се плашили једни других. Ипак, Мира Сеница и ја, седеле смо и читале, истрајно много пута, изнова, сваку реч. Све док нисам била сигурна да ниједног јунака нисам учвелила, да је све урасло у *дубину неба*.

Захвална сам Драгану Лакићевићу, који ми је после првог читања написао: „Драга Весна, читам и плачем, ето такав сам ти ја уредник”, и предло-

жио књигу за *Плаво коло*. Захвална сам професорима Милу Ломпару и Радивоју Микићу који су подржали предлог, и пратили ме током уобличавања књиге. Да издржим и не поклекнем помогли су ми током писања Владимир Димитријевић, Раде Танасијевић, Ана Гвозденовић која је написала непоновљив предговор – као органски део текста, Сања Савић Милосављевић, Нада Андерсен, Мила Тројановић... Захвална сам мојим мушким Капорима – Данилу, Алекси и Љубиши, што су разумели и ћутке, без прекора, пуштали да битишем изван реалног, надомештајући сами оно што нисам успевала да урадим у практичном делу живота.

Све време писања, као и сад, и увек ће, прогонило ме је питање због чега се сусрећемо са људима. Да ли је у сваком сусрету клица онога што ће доћи? Ако је све што на овом свету јесмо већ знано, да ли смо се среле нас две, Тара и ја – да би се родила ова прича, епитаф?